

exquisierint faciem meam, & reuersi fuerint à viis suis malis: ego exaudiam de caelo, & parcam peccato eorum & sanabo terram eorum. Et nunc oculi mei erunt aperti & aures meae attendentes, ad orationem loci huius. Et nunc elegi & sanctificavi domum hanc ut sit nomen meum ibi usque in seculum: eruntque oculi mei & cor meum ibi omnibus diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me sicut ambulauit Dauid pater tuus, & faciendo iuxta omnia quae praecepi tibi: & statuta mea & iudicia mea seruaeris. Firmabo solium regni tui: sicut pollicitus sum Dauidi patri tuo dicendo, non succidetur tibi vir dominans in Israel. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis statuta mea & praecepta mea quae proposui vobis: & abieritis & seruiueritis diis alienis, & adoraueritis eos, euellam eos de terra mea quam dedi eu: & domum hanc quam sanctificavi nomini meo proiciam à facie mea, & dabo eam in parabolam & in exemplum in omnibus populis. Et domus ista erit in prouerbio omnibus transeuntibus. Hebraicè habetur. Et domus ista quae fuit excelsa omni transenti iuxta eam erit in stuporem. Sententia clara est, reliqua exposita sunt in dicto nono capitulo. & dicitur, quare fecit dominus sic terra huic & domui huic: Et dicent: eo quod dereliquerunt dominum deum patrum suorum qui eduxit eos de terra Aegypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos & seruiuerunt eis, ideo adduxit super eos omne malum hoc.

CAPVT VII.

Expletis autem viginti annis postquam adificauit Salomon domum domini. Hebraicè habetur. Et fuit à fine viginti annorum quibus adificauit Selomo domum Ierousalem & domum suam. Septem siquidem annis adificauit domum Dei & tredecim domum suam: ut patet in libro regum. Ciuitates quas dederat Churam Selomoni, adificauit Selomo: & habitare fecit ibi filios Israel. Tertij regi nono scribitur oppositum: videlicet quod Salomon dedit regi Tyri ciuitates viginti. Solutio est quod hic explicatur id quod implicite ibi scribitur: videlicet restitutio ciuitatum. nam ibidem dicitur quod Hiram rex Tyri despexit ciuitates illas: hic autem explicatur quod dedit eas Salomoni: & propterea Salomon adificauit eas, & habitare ibi fecit filios Israel. ut hinc etiã perpendamus ciuitates illas merito displicuisse regi Tyri, utpote malè adificatas. Quid autem rependerit Salomon regi Tyri loco harum ciuitatum, non est scriptum: sicut nec est scriptum an rex Tyri dederit Salomoni ciuitates illas omnes

omnes, an quasdam. Et fortè Salomon adificauit illas ut rex Tyri acciperet illas: in cuius signum scribitur hic significanter quod fecit habitare ibi filios Israel. ex eo nãque quod de istis ciuitatibus specialiter dicitur & fecit habitare ibi filios Israel, insinuari videtur quod ciuitates istae dissimiles erant aliis: utpote agnoscetes regem Tyri, pro domino & cū hoc habitatores erant filii Israel, iubente sic Salomone. Iuxta quoque Selomo in Chamath Zobe: & obtinuit eam. Hebraicè habetur. et roborauit super eam. Quod autem robor adiecerit in regione Chamath, subiungitur manifestando ciuitates ibidem adificatas. adificauitque Thadmor in deserto: & alias ciuitates munitissimas. Hebraicè habetur. & omnes ciuitates thesaurorum. rerum scilicet spectantium ad victum & ad bellum. quas adificauit in Chamath. Adificauitque Bethchoron superiorem & Bethchoron inferiorem: ciuitates munitas muris, ostiis & vestibulis. Et Bahalath & omnes ciuitates thesaurorum qui fuerunt Selomoni, & omnes ciuitates curuum & ciuitates equitum: & quicquid desiderauit Selomo adificare in Ierusalaim & in Lebanon & in tota terra ditionis suae.

Totum populum qui remanserat de Chitthais & Emorais & Peorixais & Chiuuuis & Iebusais qui non erant de filiis Israel. De filiis eorum qui remanserant post eos in terra quos non deleuerunt filij Israel: fecit Selomo tributarios usque ad diem hanc. De filiis autem Israel non posuit Selomo in seruos ad opus suum: ipsi enim erant viri bellatores, & principes potentium eius & principes curuum & equitum eius. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis, fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. Iuxta Hebraeam habetur. Et isti principes praefectorum qui regi Selomoni quinquaginta & ducenti: dominantes in populo. In capitulo nono tertij regum scribitur quod principes praefectorum erant quinquaginta & quingenti. Solutio est quod ibi est sermo de principibus praefectorum populo operario, ut clarè ibidem dicitur: hic autem est sermo de principibus praefectorum populi, ut textus ipse manifestat. Filiam verò Parhonis transtulit Selomo de ciuitate Dauid in domum quam adificauerat ei: dixit enim nō habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, quia sancta est, eo quod ingressa est in eam arca domini. hoc est quia ad districtum eius ingressa est arca Dei.

Tunc obtulit Selomo holocausta domino, super altare domini quod adificauerat ante porticum. Et in re quotidiana ad offerendum

tendum iuxta præceptum Moſis in ſabbatis & calendis & in feſtis diebus ter in anno: in ſolennitate azymorum et in ſolennitate hebdomadarum & in ſolennitate tabernaculorū. hoc eſt offerenda donauit holocauſta tam per ſingulos dies quàm in ſabbatis, calendis & feſtis diebus: regio enim ſumptu voluit hæc ſacrificia fieri. Et conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui diuiſiones ſacerdotum in miniſterio ſuo, & Leuitas in cuſtodia ſua ad laudandum & miniſtrandum coram ſacerdotibus ad rem quotidianam, & ianitores in diuiſionibus ſuis ad portam & portam: quia ſic erat præceptum Dauid viri Dei. Nomen eſt Elohim. Vbi nota commendari Dauidem, excellenti nomine appellatum vir Elohim. Et non declinauerunt à mandato regis ſacerdotes & Leuitas in omni re & in theſauris. Hic eſt punctus, executio ſiquidem diſtinctionum ſacerdotum, Leuitarum, ianitorum & theſaurariorum iuxta diſpoſitionem Dauidis hic finitur. Omnes impenſas præparatas habuit Salomon. Hebraicè habetur. Et directum eſt totum opus Selomonis, à die quo fundauit domum domini uſque in diem quo perfecit eam. Rectè actum, vniuerſum Salomonis opus à principio ædificationis templi uſque ad finem ſignificatur.

Tunc iuit Selomo. Perfecto templo perſonaliter iuit Salomon. in Hex'iongheber et in Eloth ad orā maris rubri. Superfluit rubri. in terra Edom. Miſitq; ei Churam per manum ſeruorum ſuorum naues & ſeruos gnatos maris. Salomon ſiquidem fecit propriam claſſem in illo mari: rex autem Tyri miſit naues ſuas ad ſeruendum Salomoni ſimul cum propriis nauibus Salomonis. et iuerunt cum ſeruis Selomonis in Ophir. Regio Indiæ dicitur. Reliqua vide expoſita. 3. reg. nono, aduertēdo duo. Alterum quòd quia nauigatio in Ophir per mare Oceanū erat, ideo Salomon ad euitandam nauigationem per mare mediterraneum uſque ad Oceanum, perrexit ad oram maris rubri (quod eſt quidem ſinus maris Oceani) & ibi conſtruxit claſſem: ad hoc enim illuc iuit. Alterum quòd rex Tyri naues quas miſit, nō niſi per mediterraneum mare mittere ex Tyro potuit ad coniungendum illas cum nauibus Salomonis. & rulerunt inde quadringenta & quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Selomonem.

CAPVT IX.

Regina autem Seba audiuit famam Selomonis, & venit ad reuerſandum Selomonem in enigmatibus in Ieruſalaim cum magnis

gnis opibus. Hebraicè habetur. in exercitu graui valde armata enim (vt par erat) regina venit. & camelus qui portabant aromata. Hebraicè habetur. & camelus oneratus aromatibus. quod plus eſt quàm portare aromata. & auro in multitudine & lapidibus precioſis: venitq; ad regem Selomonem. & locuta eſt ei quicquid erat in corde eius. Et indicauit ei Selomo omnia verba eius: neque fuit verbum latens regem quod non indicauerit ei. Viditque regina Seba ſapientiam Selomonis: & domum quam ædiſcauerat. Et cibos menſæ eius, & habitacula ſeruorum eius, & aſſiſtentiam miniſtrorum eius, & veſtimenta eorum, & pincernas eius, & holocauſta eius quæ offerebat in domo domini. Aduerte prudens leōr æquiuocam eſſe literam hanc. propterea quòd Hebraicè nominatur aſcenſus: & incertum eſt an ſignificetur via qua aſcendebat rex ad templū, an ſignificetur ſacrificiū quod offerebat rex: eo quòd ſcriptura aſcendendi vocabulo ſæpe vitur pro oblatione victimæ ſuper altare. Scribitur itaq; Hebraicè. & aſcenſum eius quem aſcendet domum Iehouah. Conſtrue & intellige vt vis. & non erat ultra in ea ſpiritus. Dixitq; ad regem: uerus eſt ſermo quem audiui in terra mea de uirtutibus. Hebraicè habetur. ſuper uerbis tuis. Si tamen legeris ſuper rebus tuis, nullus erit error. & ſuper ſapientia tua. Et non credidi uerbis eorū donec ueni & uiderunt oculi mei: & ecce non fuit indicatum mihi dimidium multiplicis ſapientia tua, addidiſti ſuper famam quam audiui. Beati uiri tui & beati ſerui tui iſti: ſtantes coram te ſemper & audientes ſapientiam tuam. Sit dominus Deus tuus benedictus, cui complacuit in te ad ponendum te ſuper ſolum ſuum in regem domini Dei tui, Legendum eſſet. Iehouah Elohe tuo. in caſu datiuo: hoc eſt ad gloriam domini Dei tui. eo quòd diligit Deus tuus Iſraelem ad faciendum ſtare eum in ſeculum, idcirco poſuit te ſuper eum regem ad faciendum iudicium & iuſtitiā. Deditque regi centum & uiginti talenta auri & aromata multa valde & lapides precioſos: & non fuit ſicut aroma illud quod dedit regina Seba regi Selomoni.

Et etiam ſerui Churam & ſerui Selomonis qui attulerunt aurum de Ophir: attulerunt ligna thina & lapides precioſos. Fecitque rex de lignis thini gradus domui domini & domui regis. Hebraicè habetur dictio quædam ſignificans nescio quid quod calcatur. non enim eadem dictio ſcribitur hic & 3. reg. 10. quocirca nescio diuinare quid factum ex iſtis lignis ſignificetur hic.

& ciſtharas

Et citharas & psalteria cantoribus: & non sunt visa sicut ipsa prius in terra Tebud. Rex autem Selomo dedit reginae Seba omnia quae voluit & postulavit, & multo plura quam attulerat ad eum. Hebraicè habetur, à sine quod fecit venire ad regem. Et quia absurdus est sensus ut significetur prater id quod regina dederat regi (quoniam significaretur regem restituisse reginae quod illa dederat) ideo idem intelligendum est significari hic quod scriptum est tertio reg. 10. ut sit sensus, prater id quod Salomon sua sponte fecit venire ut decebat regem. reuersaque est & abiit in terram suam cum seruis suis.

ERat autem pondus auri quod obueniebat Selomoni per singulos annos, sexcenta & sexaginta sex talenta auri. Excepta ea summa quam legati diuersarum gentium & negociatores afferre consueverant. Hebraicè habetur. Prater viros negociatores & mercatores facientes venire. Hæc exposita vide tertio reg. 10. omnesque reges Harabie & satrapæ terrarum. Hebraicè habetur, omnesque reges Harab & duces terræ, adducentes aurum & argentum Selomoni. Sed nihil refert. Sed ratio quæ tam viri excellentes in mercatura (qui hic appellantur negociatores) quàm alij mercatores aurum afferrebant Selomoni clara est: videlicet mercatura. Ratio vetò quæ reges Harabû & duces terræ aurû Selomoni faciebant venire (ut Hebraica litera sonat) nō est manifesta, si notabile quid erat. quod dico propter munera auroreorum vasorum, quæ parui pendenda censeo. Fecitque rex Selomo ducenas hastas aureas. Hebraicè habetur, ducenta scuta auri extensi. Et immediatè sequitur, sexcentum auri extensi (hoc est duplicis) auri significari in quolibet scuto. Trecenta quoque scuta aurea. Hebraicè habetur. Et trecentis clypeos auri extensi. Et immediatè sequitur, trecentum auri ascendet super clypeum vnum. quod exponit ut antecedens. posuitque ea in armamentario quod erat constitum nemore. Hebraicè habetur, in domo saltus Lebanon. cuius opificium diffusè scriptum est in libro regum.

Fecit quoque rex solium eburneum grande: & vestiuit illud auro munda. Sex quoque gradus quibus ascendebarur ad solium & scabellû aureû. Hebraicè habetur. Et sex gradus sedi & potem in auro sedi contigentes. In 3. reg. descriptum est hoc solium nulla facta mentione istius pontis, qui ad sustentandum gradus constructus est: & propterea officium eius describitur contigere, tigni. n. eius contigentionem graduum faciebant. Nec dicitur quod pons esset aureus,

aureus, sed in auro. ex eo enim quod vniuersa spectantia ad hoc solium erant eburnea, deaurata tamen, ita intelligendum est de ponte quod fuerit eburneus & deauratus. Reliqua intellige ut in tertio Reg. & manus hinc & hinc super locum sessionis: & duæ leonæ stantes iuxta manus. Et duodecim leones stantes ibi super sex gradus hinc & hinc: non est factum tale opus in omnibus regibus. Omniaque vasa coniuuij. Hebraicè habetur. Et omnia vasa potus, quod minus est quàm vasa coniuuij. regis Selomonis erant aurca, & omnia vasa domus saltus Lebanon ex auro puro: nō reputabatur argentum in diebus Selomonis quicquam. Naues enim regis ibant in Tharsis cum seruis Churam: semel in tribus annis veniebant naues Tharsis portantes aurum & argentum, ebur. Hebraicè habetur, elephantes, animalia enim ipsa significantur quemadmodum simia & pauones. & simias & pauos.

Magnificatusque est rex Selomo præ omnibus regibus terræ in diuitiis & gloria. Hebraicè habetur, & sapientia. De qua subditur. Et omnes reges terræ querebant faciem Selomonis ad audiendum sapientiam eius quam dederat Deus in corde eius. & est nomen Elohim. Et portabant vnusquisque munus suum, vasa argentea, & vasa aurea, & vestes, arma & atomata, equos & mulos: per singulos annos. Hebraicè habetur, rem diei in die sua. hoc est vnusquisque tempore congruo. Habuit quoque Selomo quadraginta millia equorum in stabulis & currum. Hebraicè habetur, quatuor millia præsepia equorum & currum. Quantum autem esset numerus equorum pro curribus, non est hic scriptum. & duodecim millia equitum: posuitque eos in ciuitatibus currum & cum rege in Ierusalaim. Et fuit dominans omnibus regibus, à flumine vsque ad terram Pelistim & vsque ad terminum Aegypti. Et præbuit rex argentum in Ierusalaim sicut lapides: & cedros præbuit sicut sycamoros quæ nascuntur in campestribus in multitudine. Educebantque equos ex Aegypto Selomoni, & de omnibus terris.

Reliqua autem verborum Selomonis priorum & posteriorum, nōnne ipsa scripta sunt in libro Nathan prophetae, & in prophetia Achias Silonitis & in visionibus Ichdo videlicet contra Iarobham filium Nebar? Vide quot libri citantur hic prophetarum quibus caremus. reliqua exposita vide 3. Reg. 10. Regnavitque Selomo in Ierusalaim super totum Israel quadraginta annis. Dormiuitque Selomo cum patribus suis & sepelierunt eum in ciuitate David patris sui: & regnavit Rechabham filius eius pro eo.

SECUNDI PARALI

CAPVT X.

Vit autem Rechabham in Sechem: quia in Sechem conuenerat totus Israel ut constitueret eum regem. Quod cum audisset. Hebraicè habetur. Et fuit quando auduit. mortem proculdubio Salomonis. Iarobham filius Nebat (qui erat in Aegypto & fugerat à facie Selomonis regis) reuersus est de Aegypto. Miseruntque & vocauerunt eum: & venit Iarobham & totus Israel. & locuti sunt ad Rechabham dicendo. Pater tuus aggravauit iugum nostrum: nunc igitur allentia de seruitute patris tui dura & de iugo eius graui quod posuit super nos, & seruiamus tibi. Et dixit eis, ite usque in diem tertium & reuertimini ad me: abiit populus. Historia hæc scripta & exposita est 3. reg. 12. & propterea pertransibimus: quoniam sententia est eadem: & non nisi verba quædam corrigenda essent ad reducendum litteram ad hebraicam veritatem, sed materia non exigit.

Consuluit autem rex Rechabham senes qui steterant coram Selomone: pater eius cum uiueret dicendo: quomodo vos consulitis reddendum esse populo huic verbum? Qui dixerunt ei: si fueris bonus populo huic & complacueris ei: & locutus fueris ad eos verba bona, erunt tibi serui omnibus diebus. Reliquitque consilium senum quod consuluerant ei: & consuluit pueros, qui creuerant cum eo & assistebant ei. Et dixit ad eos: quid vos consulitis, & reddemus verbum populo huic, qui locutus est ad me dicendo, allentia iugum quod posuit pater tuus super nos? Et locuti sunt ad eum pueri qui creuerant cum eo dicendo: sic dices populo qui locutus est ad te dicendo pater tuus aggravauit iugum nostrum & in allentia nos: sic dices ad eos, paruus digitus meus maior est lumbis patris mei. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue & ego addam iugo vestro: pater meus castigauit vos flagellis, ego autem castigabo vos scorpionibus.

Venitque Iarobham & totus populus ad Rechabham die tertio: sicut locutus fuerat rex dicendo, reuertimini ad me die tertio. Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum. Et locutus est ad eos iuxta consilium puerorum dicendo: pater meus aggravauit iugum vestrum & ego addam super illud, pater meus castigauit vos flagellis & ego castigabo vos scorpionibus. Et non acquieuit rex populos: quia fuit gratia à Deo, ut firmaret dominus verbum suum quod locutus fuerat in manu Achi' iahu Siloni ad Iarobham filium Nebat. Totusque Israel vidit quod non exaudivisset rex: & respondit populus ad regem dicendo, que nobis pars in David & non hereditas in filio Isai, vnusquisque in tentoria sua Israel, nunc pascet domum

CAPVT XI.

397

domum tuam David: & abiit totus Israel in tentoria sua. Super filios autem Israel habitantes in ciuitatibus Iehuda regnauit Rechabham.

Misitque rex Rechabham Hadoram qui erat super tributum, & lapidauerunt eum filij Israel lapidibus & mortuus est: porro rex Rechabham festinus ascendit curram, ad fugiendum in Ierusalaim: Et rebellauit Israel contra domum David usque ad diem hanc. Factum est autem cum audisset omnis Israel quod reuersus esset Iarobham, miserunt & vocauerunt eum congregato cætu, & constituerunt eum regem super omnem Israel: nec secutus est quisquam domum David, præter tribum Iuda solum. Superfluit tota hæc vltima clausula, incipiens, factum est autem &c. usque ad finem capituli: hæc enim non habentur in hebræo.

CAPVT XI.

Venit autem Rechabham in Ierusalaim, & congregauit domum Iehuda & Bin'iamin, centum & octoginta milia electorum facientium bellum: ad pugnandum cum Israel ad reducendum regnum ad Rechabham. Factusque est sermo domini ad Semah' iahu virum Dei dicendo. Nomen est Elohim. Dic ad Rechabham filium Selomonis regem Iehuda, & ad totum Israel in Iehuda & in Bin'iamin dicendo. Sic dixit dominus: non ascendetis neque pugnabitis contra fratres vestros, reuertimini vnusquisque in domum suam, quia à me facta est resista: audieruntque verba domini, & reuersi sunt ab eundo contra Iarobham.

Habitauitque Rechabham in Ierusalaim: & edificauit ciuitates muratas. Hebraicè habetur. ciuitates munitas, fortitudine. In Iehuda. Et edificauit Beth'lechem & Hetã & Thecob. & Beth'zur, & Socho, & Hadullam. Et Ghath, & Marefam, & Ziph. & Adoraim, & Lachis, & Hazecam. Et Zor'haim, & A'ialon, & Chob'ron que in Iehuda & in Bin'iamin: ciuitates arcium. Cumque clausisset eas muris. Hebraicè habetur. & roborauit arces: & posuit in eis duces, & thesauros cibi, & olei, & vini. Et in singulis ciuitatibus scuta & hastas. Dictio tamen interpretata arces, non proprie significat arces, sed munitionem seu fortitudinē loci ex naturali situ vel arte. huiusmodi enim loca roborauit tum principibus, tum alimentorum thesauris, tum armis firmavitque eas summa diligentia. Hebraicè habetur. & roborauit eas faciendo multiplicare valde. huiusmodi res opportunas. & regnauit super Iehudã & Bin'iamin. Sacerdotes autem & Leuita qui erant in toto Israel: venerunt ad eum de cunctis terminis suis. Reliquerunt enim

Leuita suburbana & possessiones suas, & incruent in Iehudam & in Ierusalaim: quia abiecit eos Iarobham & filij eius a fungendo sacerdotio domini. Et constituit sibi sacerdotes excelsorum & demoniorum & vitulorum quos fecerat. Et post eos de omnibus tribubus Israel, dantes cor suum ad querendum dominū Deū Israel, venerunt in Ierusalaim ad immolandum domino Deo patrum suorum. Roboraueruntque regnum Iehuda, & confirmauerunt Rechabham filium Selomonis per tres annos: ambulauerunt enim in via Davidis & Selomonis annis tantum tribus. Superfluit tantum.

Dixit autem Rechabham uxorem Machalath filiā Ierimoth filij David: & Abichail filiam Eliab filij Iisai. Peperitque ei filios: Iehus & Semar'iam & Saham. Et post eā accepit Mahachā filiam Absalom. Ne intelligas Absalom filij Davidis: tū quoniam illius filia nō poterat esse puella apta nuptiis: cū forte ante annos quinquaginta mortuus fuerit absalom ille. tum quia nomen istius differt ab illius nomine in 3. reg. cap. 15 dictum est. quā peperit ei Abi'iam & Hatthai & Zizam & Selomith. Amavit autem Rechabham Mahacham filiam Absalom suā per omnes uxores & concubinas suas, quia uxores decem & octo duxerat & concubinas sexaginta: & genuit vigintiocto filios & sexaginta filias.

Constituit autem in caput Rechabham Abi'iam filij Mahachā, in ducem inter fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat. Hebraicè habetur, ut faceret regnare ipsum. inchoauit enim regnū Abiā filij, præferendo ipsum reliquis filiis. Quia sapiētiōr fuit & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iudā & Bin'iamin, & in omnibus ciuitatibus muratis. Hebraicè habetur. Et intellexit & creuit plus omnibus filiis eius in cunctis terris Iehuda & Bin'iamin in cunctis ciuitatibus munitis. De Abia est sermo, & narratur progressus eius uiuente patre: uidelicet quōd pollebat intelligentia, & vsus illa creuit valde plusquam reliqui filij patris sui, creuit autē vniuersaliter in omnibus terris Iudā & Bin'iamin, & specialiter in ciuitatibus munitis in quibus cōsistebat neruus regni. præbuitque eis escas plurimas: & petiuit turbā vxorū. Duo officia prudentiā quibus creuit Abias explicātur: alterū quōd abundantia annonæ ciuitatibus præbuit: alterū quōd multas petiuit uxores, ut multos cōiungeret sibi affinitatis vinculo. sic enim parauit sibi viam succedēdi in regno, fauente ei patre. reliqua exposita vide in tertio Regum cap. 12.

Vmque roboratum fuisset regnum Rechabham & cōfortatum, dereliquit legem domini: & omnis Israel cum eo. Vide quantam vim habet peccatum principis. Anno autem quinto regni Rechabham ascendit Sisac rex Aegypti contra Ierusalaim (quia peccauerant domino. Veram reparationis causam reddit scriptura.) Cum mille & ducentis curribus & sexaginta millibus equitū: & nō erat numerus populi qui uenerat cū eo de Aegypto, Lubim Succhi'ium & Chusim. Cepitque ciuitates munitas quæ erāt in Iehuda: & uenit usque ad Ierusalaim.

Et Semah'ia propheta uenit ad Rechabhā & ad principes Iehuda qui cōgregati erāt in Ierusalaim à facie Sisac: dixitque ad eos, sic dixit dominus, vos dereliquistis me, & etiam ego dereliqui uos in manu Sisac. Consternati que principes. Hebraicè habetur. Et fuerunt humiliati principes Israel & rex: & dixerunt, iustus dominus. Frustruosa narratur monitio propheta. Cūque uidisset dominus quōd humiliati essent, factus est sermo domini ad Semah'iam dicendo: humiliati sunt, nō disperdam eos, & dabo eis pauillum auxilij. Hebraicè habetur. sicut paulum euasione, & non stillabit furor meus super Ierusalaim per manum Sisac. saluauit enim Ierusalem & templum, nec exercuit iustitiam suam super Ierusalem quam merebantur. Sed seruiet eis. Hinc habetur quōd tributarij effecti sunt regis Aegypti. & sciēt seruitutem meam & seruitutem regnorum terrarum. Reversus itaque Sisac rex Aegypti ab Ierusalem. Hebraicè habetur. Et ascendit Sisac rex Aegypti super Ierusalaim: & tulit thesauros domus domini & thesauros domus regis, omnia tulit. Non narratur recessus, sed aduentus regis Aegypti in Ierusalem. dederunt siquidem ciuitatem regi Aegypti sub fœdere seruitutis tributariæ cū thesauris publicis, tēpli uidelicet & regis: ut contextus ipse testatur. & tulit clypeos aureos, quos fecerat Selomo. Fecitque rex Rechabham pro eis clypeos aueos: & tradidit illos principibus scutoriorum qui custodiebāt uestibulum palatij. Hebraicè habetur. & constituit super manum principum cursorū custodientium portā domus regis. Cūque introiret rex domum domini: ueniebāt cursores & portabāt eos, & referebāt eos ad cameram cursorum. sic enim uocabantur isti ministri, eo quōd discurrebāt iusti ut opus erat. Et quia humiliati sunt auersus est ab eis furor domini, & non deleti sunt penitus: & etiam in Iehuda fuerunt bona opera. Duæ causæ redduntur diuinæ clementiæ. altera humilitas regis & principum ad uerbum propheta: altera bonitas multorum operum in Iuda. maluit si-

quidem Deus propter quædam bona opera clementer agere cum regno quam propter copiam malorum operum uti iustitia perdendo regnum.

Confortatusque est rex Rechabham in Ierusalaim & regnavit: quadraginta enim & unius annorum erat Rechabham cum regnare cepit, & decem & septem annis regnavit in Ierusalaim civitate quam elegit dominus ut confirmaret. Hebraicè habetur. ut poneret nomen suum ibi de omnibus tribubus Israel. sed sententia est clara. & nomen matris eius, Nahama Hammonitibus. Fecitque malum: & non preparavit. Hebraicè habetur. quia non direxit cor suum ad querendum dominum. Ideo fecit malum quia non direxit cor suum ad querendum quæ summi Dei sunt. Opera autem Rechabham priora & posteriora, nonne ipsa scripta sunt in verbis Semah'ia propheta & Hiddo videntis & diligenter exposita. Luxta Hebræum habetur. recensendo genealogiam, & bella Rechabham & Iarobham omnibus diebus. Materia libri cui inserta sunt gesta Roboham narratur. & istis quoque libris prophetarum caremus. Dormiuitque Rechabham cum patribus suis, & sepultus est in civitate David: & regnavit Abi'ia filius eius pro eo.

CAPVT XIII.

Nno decimo octavo regis Iarobham regnavit Abi'ia super Iehudam. Tribus annis regnavit in Ierusalaim, & nomen matris eius Micha'iahu filia Vriel de Ghibha. In cap. 11. mater Abiæ dicitur filia Abisalom, hic autem filia Vriel. Forte binomius erat pater istius: vel alter naturalis, alter legalis pater fuit. & fuit bellum inter Abi'iam & Iarobham. Cùmque inisset Abia certamen & haberet bellicosissimos viros. Hebraicè habetur. Et ligavit Abi'ia bellum in exercitu potentium belli. Coactio & ordinatio exercitus narratur. & quadraginta millium virorum electorum. Superfluit & appositivè enim explicatur numerus robustorum ad bellum. Et corrigendus est numerus: quoniam Hebraicè habetur numerus quadringentorum millium. & Iarobham disposuit cum eo praelium in octoginta millibus. Corrupta est litera: legendum esset iuxta hebræum. in octingentis millibus virorum electorum potentium fortitudine. dupla enim narratur multitudo Ierobham regis Israel.

Surrexitque Abi'ia de super in montem Zemaraim qui est in monte Eph'raim: & ait, audite me Iarobham & omnis Israel. Nonne vestrum est scire quòd dominus Deus Israel dedit regnum Davidi super Israel

Israel in seculum, ei & filijs eius in pacto salis? Aliàs diximus ignotum nobis esse unde firmitas pacti cognominata sit pactum salis apud prisecos: hoc enim ex Mose sumptum est. Et surrexit Iarobham: filius Nebar servus Selomonis filij Davidis: & rebellavit contra dominum suum: Congregatiq; sunt ad eum viri vanissimi. Hebraicè habetur. viri vacui, quales sunt qui ocio delectantur. filij Beli iahal, & prævaluerunt super Rechabham filium Selomonis: porro Rechabham erat rudis & corde paulo, nec potuit resistere eis. Hebraicè habetur. & Rechabham puer & tener corde, & non roboravit se ante eos. Appellatur Roboham puer non ætate (quoniam quadragesimum transierat annum cum regnare cœpisset) sed ingenio, ut testatur responsio quam dedit populo quæ fuit causa scissionis regni. Animo quoque puer describitur narrando tenerum cor illius: immo mulieris per hoc describitur animus. Nunc ergo vos dicitis quòd resistere possitis regno domini quod possidet per filios davidis. Hebraicè habetur. Et nunc vos dicentes roboratos esse coram regno Iehouah in manu filiorum Davidis. Non contra se sed contra regnum Dei rex Abia iactare Israellem robur suum manifestat: & propterea conditiones contrarias regno Dei in Israelitis, præceptas autem diuina lege, in Iuda subiungit. estisq; turba multa, & vobiscum sunt vituli aurei quos fecit vobis Iarobham in deos. Nonne eiecistis sacerdotes domini filios Aharon & Levitas, & fecistis vobis sacerdotes sicut populi terrarum? quicumque venerit & inivit manum suam in tauro & in bobus. Hebraicè habetur. in tauro filio bouis. ad differentiam tauri bubalini. & arietibus septem, erit sacerdos non diis. Narratur quòd apud eos sufficiebat ad sacerdotium vngere manum sanguine tauri & septem arietum, quemadmodum sacerdotes gentilium consecrabatur. Noster autem dominus deus est. Parvi refert quòd Hebraicè habetur. Et nos, Iehouah Elohe noster. ut sit pater post nomen nos. & è regione Israelitarum dicit & nos: statimque incipit subiungere quod præcipuum erat, videlicet summus Deus est gubernator noster. & non derelinquimus eum: sacerdotisque ministrant domino filij Aharon & Levita in opere. Et suffiunt domino holocausta per singulos dies mane & vesperi & thymiana aromatum, & proponitur panis in mensa munda & que candelabrum aureum & lucerna eius ut accendatur semper ad vesperam. Hebraicè habetur ad arandum in vespera in vespera. Nec per hoc

excluditur quin arderent etiam tota die, sed præcipui termini tanguntur: videlicet quod hora vespertina integra opera adhibebatur lucernis, mane autem visitabantur ad contiguandum lumen vsque ad vesperam, in qua iterum parabantur lucernæ. nos quippe custodimus præcepta domini Dei nostri. Hebraicè habetur. quia nos custodientes custodiam Iehouah Eloha nostri, & vos reliquistis cum. Gloriat in Deo tamen quod seruant custodias præceptas in templo, & illi econuerso reliquerunt. Ergo in exercitu nostro dux Deus est. Hebraicè habetur. Et ecce nobiscum in caput Elohim. qui verè est Elohim, & sacerdotes eius & tuba clangoris ad clangendum contra vos: filij Israel non pugnatis cum domino Deo patrum vestrorum, quia non expedit vobis. Hebraicè habetur. quia non proficietis. in bello aduersus Elohim caput nostrum.

Hæc illo loquente. Interpres addidit hæc verba: nam hebraicè habetur. Et Iarobham grauiter insidias ad veniendum post tergum eorum. Deinde immediatè subditur distinctio exercitus Ieroboham. & fuerunt coram Iehuda, & insidia post eos. in istas enim duas partes distinctus erat exercitus Israel: alteram in facie, alteram in tergo Iudæ. Respicensque Iudas. Hebraicè habetur. Et verterunt se Iehuda. Verterunt autem facies specularè do eos qui erant à tergo. & ecce eis bellum ante & retro, & clamauerunt ad dominum: & sacerdotes clangebant tubis. Virique Iehudæ vociferati sunt: & illis vociferantibus perterritus Deus. Hebraicè habetur. Elohim mortificauit Iarobham & omnem Ierusalem coram Abi'ia & Iehuda. animos & corpora Israelis supremus gubernator & Iudex debilitate affecit, ut cæderentur à Iuda. Fugeruntque filij Israel à facie Iehudæ: & tradidit eos Deus in manum eorum. Nomen est Elohim. Percusseruntque eos Abi'ia & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel quinquaginta millia virorum fortium. Hebraicè habetur. & ceciderunt interfecti ex Israel quingenta millia virorum electorum. Maxima clades fuit: & excessiuus numerus visus est iis qui scripserunt quinquaginta millia. Humiliati que sunt filij Israel in tempore illo: & confortati sunt filij Iehudæ, eo quod sperassent in domino Deo patrum suorum. Persecutus est autem Abi'ia Iarobham, & cepit ab eo ciuitates: Beth'el & filias eius, Iesam & filias eius, Heph'pon & filias eius. Et non valuit fortitudo Iarobham ultra in diebus Abi'ia: percussitque eum dominus & mortuus est.

Igitur Abia confortato imperio suo, accepit vxores quatuordecim.

sim. Hebraicè habetur. Et roborauit se Abi'ia, & accepit sibi vxores quatuordecim: genuitque viginti duos filios & sedecim filias. Non narratur quod post roboratum imperium accepit vxores quatuordecim & genuerit tot filios: sed narratur & robor regni & multitudo vxorum & generatio tot filiorum. Reliqui autem verborum Abi'ia & viarum eius & operum eius, scriptum est in expositione prophete Hido. Dormiuitque Abi'ia cum patribus suis & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnauit Asa filius eius pro eo: in cuius diebus quieuit terra decem annis.

CAPVT XIII.

Exit autem Asa quod bonum & placitum erat. Hebraicè habetur. bonum & rectum in oculis domini Dei sui. Et rectum quidem refertur ad iustitiam: bonum autem ad vtile diuino cultui. Remouitque altaria peregrini cultus & excelsa. idolorum. nam excelsa in quibus immolabatur vero Deo non abstulit: ut in calce sequentis capituli dicitur. & conregit statuas, & succidit lucos. Et præcepit Iehudæ ut quæreret dominum Deum patrum suorum, & ut faceret legem & mandatum. Et remouit de cunctis ciuitatibus Iehudæ aras & phana. Hebraicè habetur. excelsa & simulachra. Ita quod non solum ex Ierusalem, sed etiam de cunctis vrbibus Iudæ hæc abstulit. verum non quæcunque simulachra, sed ea quibus venerabantur solem sonat dictio Hebraica. & quieuit regnum ante eum. Aedificauit quoque ciuitates munitas in Iehuda: quia quieuitus erat & nulla temporibus eius bella surrexerant. Hebraicè habetur. quia quieuit terra & non cum eo bellum annis istis. videlicet prædictis decem. quia dominus requiescere fecit eum. Dixit autem Iehudæ: aedificemus ciuitates istas, & vallemus muris & turribus & ostiis & seris donec à bellum requiescit terra, quia quæsiuimus dominum deum nostrum, quæsiuimus & requiescere fecit nos per gratiam aedificauitque & prosperati sunt.

Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scutum & hastam de Iehuda trecenta millia, & de Bin'iamin portantium clypeum & tendentium arcum ducenta & octoginta millia: omnes isti potentes fortitudine. Egressus est autem contra eos Zerah Ethiops cum exercitu mille millium & curribus trecentis: & venit vsque ad Maresam. Egressusque est Asa contra eum: & disposuit prælium in valle Zephathæ iuxta Maresam. Clamauitque Asa ad dominum Deum suum, & ait: domine non est apud te vlla distantia virum in paucis auxiliariis au in pluribus. Iuxta Hebræum habetur. Iehouah non tecum

excluditur quin arderent etiam tota die, sed præcipui termini tanguntur: videlicet quòd hora vespertina integra opera adhibebatur lucernis, mane autem visitabantur ad contiguandum lumen vsque ad vesperam, in qua iterum parabantur lucernæ. nos quippe custodimus præcepta domini Dei nostri. Hebraicè habetur. quia nos custodientes custodiam Iehouah Eloha nostri, & vos reliquistis eum. Gloriatum (in Deo tamen) quòd seruauit custodias præceptas in templo, & illi e conuerso reliquerunt. Ergo in exercitu nostro dux Deus est. Hebraicè habetur. Et ecce nobiscum in caput Elohim. qui verè est Elohim, & sacerdotes eius & tuba clangoris ad clangendum contra vos: filij Israel non pugnetis cum domino Deo patrum vestrorum, quia non expedit vobis. Hebraicè habetur. quia non proficietis. in bello aduersus Elohim caput nostrum.

Hæc illo loquente. Interpres addidit hæc verba: nam hebraicè habetur. Et Iarobham exauit insidias ad veniendum post tergum eorum. Deinde immediatè subditur distinctio exercitus Ieroboham. & fuerunt coram Iehuda. & insidia post eos. in istas enim duas partes distinctus erat exercitus Israel: alteram in facie, alteram in tergo Iudæ. Respicensque Iudas. Hebraicè habetur. Et verterunt se Iehuda. Verterunt autem facies speculari do eos qui erant à tergo. & ecce eis bellum ante & retro, & clamauerunt ad dominum: & sacerdotes clangebant tubis. Virique Iehudæ vociferati sunt: & illis vociferantibus perterruit Deus. Hebraicè habetur. Elohim mortificauit Iarobham & omnem Israel coram Abi'ia & Iehuda. animos & corpora Israelis supremus gubernator & Iudex debilitate affecit, vt cæderentur à Iuda. Fugeruntque filij Israel à facie Iehudæ: & tradidit eos Deus in manum eorum. Nomen est Elohim. Percusseruntque eos Abi'ia & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel quinquaginta millia virorum fortium. Hebraicè habetur. & ceciderunt interfecti ex Israel quingenta millia virorum electorum. Maxima clades fuit: & excelsius numerus visus est iis qui scripserunt quinquaginta millia. Humiliati que sunt filij Israel in tempore illo: & confortati sunt filij Iehudæ, eo quòd sperassent in domino Deo patrum suorum. Persecutus est autem Abi'ia Iarobham, & cepit ab eo ciuitates: Beth'el & filias eius, Iefanam & filias eius, Heph'ron & filias eius. Et non valuit fortitudo Iarobham ultra in diebus Abi'ia: percussitque eum dominus & mortuus est.

Igitur Abia confortato imperio suo, accepit vxores quatuordecim.

sim. Hebraicè habetur. Et roborauit se Abi'ia, & accepit sibi vxores quatuordecim: genuitque viginti duos filios & sedecim filias. Non narratur quòd post roboratum imperium accepit vxores quatuordecim & genuerit tot filios: sed narratur & robur regni & multitudo vxorum & generatio tot filiorum. Reliqui autem verborum Abi'ie & vxorum eius & operum eius, scriptum est in expositione prophete Hiddo. Dormiuitque Abi'ia cū patribus suis & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnauit Afa filius eius pro eo: in cuius diebus quieuit terra decem annis.

CAPVT XIII.

Exit autem Afa quod bonum & placitum erat, Hebraicè habetur. bonum & rectum in oculis domini Dei sui. Et rectum quidem refertur ad iustitiam: bonum autem ad vtile diuino cultui. Remouitque altaria peregrini cultus & excelsa. idolorum. nam excelsa in quibus imolabatur vero Deo non abstulit: vt in calce sequentis capituli dicitur. & condegit statuas, & succidit lucos. Et præcepit Iehudæ vt quæret dominum Deum patrum suorum, & vt faceret legem & mandatum. Et remouit de cunctis ciuitatibus Iehudæ aras & phana. Hebraicè habetur. excelsa & simulachra. Ita quod non solum ex Ierusalem, sed etiam de cunctis vrbibus Iudæ hæc abstulit. verum nõ quæcunque simulachra, sed ea quibus venerabantur solem sonat distinctio Hebraica. & quieuit regnum ante eum. Aedificauit quoque ciuitates munitas in Iehuda: quia quieuitus erat & nulla temporibus eius bella surrexerant. Hebraicè habetur. quia quieuit terra & nõ cum eo bellum annis istis. videlicet prædictis decem. quia dominus requiescere fecit eum. Dixit autè Iehudæ: ædificemus ciuitates istas, & vallemus muris & turribus & ostiis & seris donec à bellis requiescit terra, quia quæsumus dominum deum nostrum, quæsumus & requiescere fecit nos per gyrum ædificaueruntque & prosperati sunt.

Habuit autem Afa in exercitu suo portantium scutum & hastam de Iehuda trecenta millia, & de Bini'iam portantium clypeum & tendentium arcum ducenta & octoginta millia: omnes isti potentes fortitudine. Egressus est autem contra eos Zerach Ethiops cū exercitu mille millium & curribus trecentis: & venit vsque ad Maresam. Egressusque est Afa contra eum: & disposuit prælium in valle Zephatæ iuxta Maresam. Clamauitque Afa ad dominum Deum suum, & ait: domine non est apud te vlla distantia vtrum in paucis auxiliari an in pluribus. Iuxta Hebræum habetur. Iehouah non tecum

secum ad auxiliandum cum multitudine non forti. hoc est non est talis ut egeas multitudine ad adiuuandum eum cui non est fortitudo, sed potes sine multitudine adiuuare. *adiuua nos domine deus noster, in te enim.* Hebraicè habetur. *in te enim innixi sumus.* Et deinde sequitur. *in nomine tuo venimus contra turbam hanc: domine deus noster tu, non valebit tecum homo, sed materia non exigit tam exactam literæ correctionem.*

Exterruis itaque. Hebraicè habetur. Et mortificauit dominus Aethiopes coram Asa & coram Iehuda. & intellige de mortificatione virtutum, corporum & animorum. Et fugerunt Aethiopes. Et persecutus est eos Asa & populus qui erat cum eo usque ad Gherar, & ruerunt Aethiopes usque ad internitionem, quia contriti sunt coram domino & coram castris eius: tuleruntque spolia multa valde. Et percusserunt omnes ciuitates per circuitum Gherar, quia terror domini fuit super eas: & diriperunt omnes ciuitates, quia preda multa erat in eis. Et etiam tentoria armentorum percusserunt: & ceperunt oues in multitudine & camelos, & reuersi sunt in Ierusalaim.

CAPVT XV.

Actus est autem spiritus Dei super Hazar'iahu filium Hoded. Qui egressus est ante Asam & dixit ei: audite me Asa & omnis Iehuda & Biniamin, dominus vobiscum cum estis cum eo: & si quesieritis eum inuenietur vobis, & si dereliqueritis eum derelinquet vos. Transibunt autem dies multi in Israel absque deo vero & absque sacerdote, absque doctore quoque & absque lege. Iuxta Hebraicum habetur. Et dies multi Israel: in non Elohe veritatis & in non sacerdote docente, & in non lege. Non dicit transibunt multi dies, sed dicit absolute dies multi: & propterea sermo iste non arctatur ad futurum tempus. & dicendo israeli, non arctatur ad regnum Iudæ. Et immediate sequitur non sicut habet vulgata editio. Cumque reuersi fuerint in angustia sua, & clamauerint ad dominum deum Israel & quesierint eum inuenient. sed. Et reuersus est in angustia sibi ad Iehouah Elohe Israelis: & quesierunt eum, & fuit inuentus eis. Ista verba præteriti temporis insinuant quod propheta iste præterita refert: afferendo in testimonium mala præterita populi Israel, ut efficax sit exhortatio ad futura bona opera. Quod ergo dicit dies multi Israel absque vero Deo, verificatum erat in populo Israel tum in regno Israel iugiter, tum in regno Iudæ ad tempus: videlicet tempore Roboham, vt cap. 1. scri-

ptum

ptum est. tunc enim verificata sunt omnia hæc: vt patet 3. reg. 14. quo ad idolatriam & peccata sine iugo legis, sine sacerdotio communi omnibus, sine doctore veræ religionis. Reuersio autem ad summum Deum in angustia, verificata erat & tempore Roboham (vt patet superius ca. 12.) & tempore Abia filii eius: vt patet cap. 13. In tempore illo non erit pax. Hebraicè habetur. Et in temporibus illis non pax exeunt & ingredienti: quia terrores multi super omnes habitatores terrarum. Non dicit in futuro tempore: quoniam absque verbo dicit in temporibus illis non pax. demonstrantur enim tempora præterita, quibus coluerant non verum Deum, & absque lege vixerant: nam & hæc verificata fuerunt tempore Roboham, diripiente Sefac rege Aegypti regnum Iudæ: vt superius scripta testantur. *Pugnabit enim gens in gentem & ciuitas contra ciuitatem: quia dominus conturbabit eos.* Iuxta Hebraicum habetur. Et fuerunt confusa gens in gente & ciuitas in ciuitate: quia Elohim conturbauit eos in omni angustia. Verba ista præteriti temporis, testantur quod res gestas refert propheta: gestas inquam tempore Roboham iusto dei iudicio mediante exercitu Sefac regis Aegypti.

Phrasi autem hebraicæ tribuendum est gens in gente & ciuitas in ciuitate: hoc est gens inter gentes & ciuitas inter ciuitates. Et est sensus quod quælibet gens & quælibet ciuitas oppressa est. Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus vestra: erit enim merces. Parui refert quod Hebraicè habetur. Et vos inualescite, & non lentescunt manus vestra: quia est merces operi vestro. Ab exemplo præteritorum hortatur eos ut inualescant ad ea quæ sunt summi Dei: quoniam non erit vana opera eorum sed mercedem in promptu vident, vt pote tunc experti.

Cumque audisset Asa verba hæc & prophetiam Hoded propheta confortatus est, & abstulit abominationes de tota terra Iehudæ & Biniamin, & de ciuitatibus quas cepit de monte Ephraim: & dedecauit. Iuxta Hebraicum habetur. & renouauit altare Domini quod ante porticum Domini. Qua autem restauratione indigebat altare, non est scriptum. Congregauitque totum Iehudam & Biniamin, & aduenas cum eis de Ephraim & Menasse & de Simhon: quia transfugerunt ad eum de Israel in multitudine, cum viderent quod Dominus deus eius esset cum eo.

Congregati sunt in Ierusalaim mense tertio, anno quintodecimo regni Asæ. Festum pentecostes innuitur. Et immolauerunt

Domino

domino in die illo de prada quam adduxerant: boues septingentos, & ouium septem millia. Et intrauit ex more ad corroborandum fedus. Iuxta Hebræum habetur. Et uenerunt in pactum ad quarendum Iehouah Elohe patrum suorum in toto corde suo & in tota anima sua. Nouum pactum significatur communi uoto facti. Vnde subiuncta uerba. Si quis autem inquit non quaesierit dominum Deum Israel, moriatur: à paruo usque ad magnum, à viro usque ad mulierem. legenda sunt sine uerbo illo inquit. nam in hebræo non habetur: sed communi scribuntur pacto decreta. Iuraueruntque domino uoce magna & in iubilo: & in tubis & in buccinis. Et letatus est totus Iehuda super execratione, Hebraicè habetur. super iuramento. & est sententia clara. quia in toto corde suo iurauerunt, & in tota uoluntate sua quaesierunt eum & inuenit est eis: praestititque eis dominus requiem per circumitum.

Et etiam Mahadcham matrem, Asa rex ex Augusto deposuit imperio. Hebraicè habetur. remouit à principatu. Aliqua regali administratione narratur priuata in poenam, quauis non exprimitur illa. eo quod fecerat in loco simulachri priapi. Hebraicè nulla fit priapi mentio: creditur tamen tale simulachrum fuisse, cui sacerdos erat mater regis. cœdidiq; Asa simulachrum eius, & comminuit ac combussit in torrente Cidron. Excelsa autem non abstulerunt de Israel: ueruntamen cor Asæ fuit perfectum omnibus diebus eius. quo ad cultum unius summi Dei. quauis enim peccauerit in aliis (ut in sequenti narratur capitulo) non tamen peccauit colendo alios deos, aut relinquendo ipsum Dei cultum. Eaq; quæ uenerat pater suus & ipse, intulit in domum domini: argentum & aurum, uasorumque diuersam suppellectile. Hebraicè habetur. Et intulit sanctificationes patri sui & sanctificationes suas in domum Elohim: argentum & aurum & uasa. nec aliud scribitur in hebræo, quauis uulgata æditio aliud sonet. Sanctificationes autem appellantur res dicatæ Deo in templo. Et bellum non fuit usque ad trigessimum annum regni Asæ. Hebraicè habetur. usque ad annum trigessimum & quintum regni eius. sed hanc literam corruptam esse apud hebræos, in principio sequentis capituli manifestabitur.

CAPVT XVI.

N anno trigesimo sexto regni Asæ, ascendit Bahasa rex Israel contra Iehudam. Aduerte prudens lector, & diligenter confer scripta. 3. reg. cap. 15. & 16. cum scriptis hic: & cõperies falsum esse quod hic scri-

bitur,

bitur, erroreq; scriptorum scriptum esse annum trigessimum sextum cum debuisset scribi annus uigessimus sextus. & similiter in ealce præcedentis capituli debuit scribi annus uigessimus quintus: utrobique enim decem anni sunt aduenienti. Cõuincitur autem falsitas, ex eo quod Bahasa rex Israel incepit regnare anno tertio Asæ regis Iudæ, & regnauit annis uiginti quatuor: & post eum multi reges annis fere duodecim, ita quod Achab post illos regnauit in Israel anno trigessimooctauo eiusdem Asæ. ex hoc itaque quod inter mortem Bahasæ & initium regni Achab anno trigessimooctauo regni Asæ fluxerunt anni fere duodecim uel circa, manifestè patet falsum esse quod Bahasa mouerit bellum contra Asam anno trigessimosexto regni ipsius Asæ. & muro circumdabat. Hebraicè habetur. & edificauit Ramam, ad non dandum egressum & ingredientem Asæ regi Iehudæ. Hæc historia tractata est. 3. reg. 15. & ideo pertransio.

Protulit autem Asa argentum & aurum de thesauris domus domini & domus regis: & misit ad Ben hadad regem Syriæ qui habitabat in Damasco dicendo. Fœdus inter me & te est & inter patrem meum & patrem tuum: ecce misi ad te argentum, & aurum, uade irrita fœdus quod habes cum Bahasa rege Israel: & fac eum ascendere à me: & uaditque Ben hadad rex ad Asam: & misit principes exercituum suorum ad ciuitates Israel, & percusserunt Hebron & Dan & Abel maim & omnes ciuitates muratas. Heb. habetur. & omnes thesaurorum ciuitates Naphthali. quæ erant præcipuæ: ut pote seruantes pro aliis opportuna. Quod cum audisset Bahasa, desit edificare Ramam: & intermisit opus suum. Porro Asa assumpsit totum Iehudam, & tulerunt lapides Rama & ligna quæ edificationi preparauerat. Hebraicè habetur. & ligna eius quæ edificauit Bahasa. ita quod ex ædificio facto lapides & ligna abstulerunt. & edificauit ex eis Ghebah & Mixpam.

IN tempore autem illo uenit Chanani propheta ad Asam regem Iehudæ, & dixit ei: quia immixtus es super regem Syriæ & non immixtus es super dominum Deum tuum, idcirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua. Hinc colligitur quod Asa timebat regem Syriæ confœderatum regi Israel aduersus ipsum Asam: & timore exercitus regis Syriæ, misit ad ipsum Syriæ regem aurum ut frangeret fœdus quod habebat cum rege Israel nisi enim Asa timuisset exercitum Syriæ, nequaquam dixisset propheta idcirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua. Aperit enim

enim quod si innixus fuisset summo Deo, venissent utique Syri cum Israelitis aduersus eum, sed non euasissent de manu ipsius. & hoc consequenter probat ab exemplo Aethiopi-
de quibus supra habitus est sermo. *Nonne Aethiopes & Lubim fuerunt cum exercitu copioso, cum curribus & equitibus multis valde: & cum innixus fuisset super dominum, dedit eos in manum tuam? Oculi enim domini contemplantur totam terram, & praebent fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum: stultus igitur egisti.* Heb. habet. *insanisti super hoc.* Diuina autoritate fultus propheta, manifestat regi insaniam eius. et propter hoc etiam praesenti tempore aduersum te bella consurgunt. Heb. habet. *quia ex nunc sunt tecum bella.* Longo siquidem tempore pax fuerat: sed in poenam diffidentiae eius factum est ut ex tunc bella aduersus eum consurgerent.

Iratuque est Asa contra videntem, & iussit eum mitti in carcerem. Hebraice habetur. *posuit eum in domo carceris.* Ecce alterum peccatum regis Asae. valde quippe super hoc fuit dominus indignatus. Hebraice habetur. *quia in ira cum eo super hoc.* Nec nominatur Deus: sed interpretis eo quod iam scripta erat ira regis aduersus prophetam, exposuit de ira Dei. & rationabiliter: quia in ira diuina agebat cum Asa propter diffidentiam eius. ratio siquidem quare afflixerit prophetam, redditur ex parte diuinae iustitiae deserentis Asam. Magna ac pessima species irae Dei est, qua deserit hominem qui peccauit ut peccata peccatis accumularet. & interfecit de populo in tempore illo plurimos. Hebraice habetur. *fecit Asa ex populo in tempore illo.* Oppressio populi facta tunc ab Asa rege scribitur: qualis autem non patet.

Et ecce opera Asae priora & posteriora, scripta sunt in libro regum Iehuda & Israel. Aegrotauitque Asa anno trigesimo nono regni sui dolore pedum, vehementissimo. Hebraice habetur. *vsque in supra aegrotatio eius.* Et ad litteram videtur significari quod aegritudo pedum fuit vsque ad summum doloris gradum. & etiam in infirmitate sua non quaesuit dominum, sed magis in medicorum arte confisus est. Hebraice habetur. *quia in medicis.* Non arguitur quod vsus fuerit medicis, sed quod vsus medicorum fuerit ei ratio ut non quaereret sanitatem a Deo: non vituperatur vsus medicinae, sed uti sic ut obliuiscamur diuinae gratiae. Oportet enim hoc facere & illud non omittere virgite aegritudine. Dormiuitque Asa cum patribus suis: & mortuus est quadragesimo primo anno regni sui. Et sepelierunt eum in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate David: & posuerunt eum super lectulum suum.

suum. Superfluit suum. plenum aromatibus. Hebraice habetur. *quem impleuit aromatibus.* ipse siquidem rex viuens impleuerat sibi stratum feretri seu loculum aromatibus. & vnguentis meretricium quae erant pigmentariorum arte confecta. Hebraice habetur. *aromatibus aromatizatis aromatario opere.* Dicitio tamen vltimo interpretata aromatibus, potest interpretari vasis. & quadrat ut etiam vasa significetur aromatizata in quibus cadauer erat. & combusserunt super eum ambitione nimia. Hebraice habetur. *combustione magna vsque valde.* Prima combustio regii cadaueris post combustionem corporis Saulis legitur ista: sed qualiter fieret non scribitur. Saulis siquidem carnes non ossa combusta legimus: de ista autem hebraica litera habet & combusserunt ad eum. ita quod incertum remanet quid eius combustum fuerit.

CAPVT XVII.

Regnauit autem Iehosaphat filius eius pro eo: & inualuit contra Israel. Et posuit praesidia in omnibus ciuitatibus Iehuda munitis: & posuit praefectos in terra Iehuda, et in ciuitatibus Ephraim quas ceperat Asa pater eius. Fuitque dominus cum Iehosaphat: quia ambulauit in viis David patris sui primis. ad differentiam viarum posteriorum David, quibus declinauit a recto in facto viciae & numeratione populi. et non quaesuit Behalim. Quia deum patris sui quaesuit. & in preceptis eius ambulauit: & non iuxta opera Israel. Confirmauitque dominus regnum in manu eius, & dedit totum Iehuda munera Iehosaphat: & fuerunt ei infinita diuitiae & gloria in multitudine. Superfluit infinita, & gloria ponitur loco honoris: sed haec minima pertransienda hic videntur.

Eleuauitque cor suum in viis domini: & adhuc abstulit excelsa & lucos de Iehuda. Tertio autem anno regni sui misit principes suos (Bechail, & Hobad'iam, & Zechar'iam, & Nethan'el, & Michah'iah) ad docendum in ciuitatibus Iehuda. Et cum eis Leuitas, Semah'iahu, & Nethan'iahu, & Zebad'iahu, & Hasael, et Semiramoth, & Iehonathah, & Adoni'iahu, & Tob'iahu, & Tob'adoniam Leuitas: & cum eis Elisamah, et Iehorah sacerdotes. Verè officium religiosissimi principis exercuit. Docueruntque in Iehuda, et cum eis erat liber legis domini: & circumierunt per omnes ciuitates Iehuda, & docuerunt populum. Factusque est pavor domini super omnia regna terrarum quae erant per gyrum Iehuda: & non bellaerunt contra Iehosaphat. Benignitas Dei secuta eruditione populi monstra-